

Portret de oraş – Tulcea la început de secol XX. Studiu de caz: ziarul „Istrul”

Dr. Corina Apostoleanu

Biblioteca Judeţeană „Ioan N. Roman” Constanţa;
e-mail: capostoleanu@yahoo.co.uk

Portrait of a town at the beginning of the 20th century. Case study: The newspaper “Istrul”

Abstract

Press represented even from the beginning a way to record events which take place in real time and to support people to be informed about the social, political and cultural framework in which they live.

Considered documents with a complementary importance, together with the archives, the periodicals have a vivid feature and have the “power” to reconstitute a historical epoch in detail, in a true manner, beyond all the subjective aspects.

The modern beginnings of Tulcea are reflected in the pages of the periodical ”Istrul” published between 11th January 1898 and 22nd February 1901, a stage of consolidation for the Romanian administration in Dobrudja and a period when many social and cultural bodies were founded, being absolutely necessary for the town’s future development. The periodical supported the economical and cultural raise of the town, also supported the initiatives of the prefect Ioan Nenişescu and militated in favour of the better life level for the people in Dobrudja.

Rezumat

Presa a reprezentat încă de la începuturile sale un mijloc de a consemna evenimente care se desfăşoară în timp real şi de a ajuta publicul să se informeze despre contextul social, politic şi cultural în care trăieşte.

Considerate documente cu importanţă complementară, alături de arhive, publicaţiile periodice au un caracter viu şi au „puterea” de a reconstitui fidel o epocă istorică, în detaliile sale, dincolo de toate accentele subiective.

Începuturile moderne ale orașului Tulcea se reflectă și în paginile ziarului „Istrul”, apărut în perioada 11 ianuarie 1898 - 22 februarie 1901, o etapă de consolidare a administrației românești în Dobrogea și de constituire a multor entități sociale și culturale, absolut necesare dezvoltării ulterioare a orașului. Ziarul a susținut ridicarea economică și culturală a orașului, a sprijinit inițiativele prefectului Ioan Nenițescu și a militat pentru o continuă creștere a nivelului de trai al dobrogenilor.

Keywords: periodicals, historical events, document, social life, Tulcea

Cuvinte cheie: periodice, evenimente istorice, document, viață socială, Tulcea

Presa a reprezentat încă de la începuturile sale un mijloc de a consemna evenimente care se desfășoară în timp real și a ajuta publicul să se informeze despre contextul social, politic și cultural în care trăiește.

Considerate documente cu importanță complementară, alături de arhive, publicațiile periodice au un caracter viu și au „puterea” de a reconstitui fidel o epocă istorică, în detaliile sale, dincolo de toate accentele subiective.

Pentru Dobrogea, ale cărei începuturi în epoca modernă nu sunt cunoscute și studiate pe deplin, aceste dovezi contemporane cu evoluția sa sunt valoroase odată în plus: un areal istoric considerat multă vreme a fi „o pată albă” pe harta culturală a țării demonstrează contrariul, în condițiile în care avea de „recuperat” din punct de vedere economic și social pentru a ajunge la nivelul celorlalte provincii istorice românești

Începuturile moderne ale orașului Tulcea se reflectă și în paginile ziarului „Istrul”, apărut în perioada 11 ianuarie 1898 - 22 februarie 1901, o etapă de consolidare a administrației românești în Dobrogea și de constituire a multor entități sociale și culturale, absolut necesare dezvoltării ulterioare a orașului. Subintitulat „Ziar politic, financiar. Științific și literar”, avându-l ca director-proprietar pe Ion Răsvan, avea două apariții săptămânale, joia și duminica, și era tipărit la Tipografia „Schenck” din Galați.

Au apărut 197 de numere, însumând 789 de pagini. Ziarul și-a ales ca *motto* „Unirea face tăria”. Între 17 iunie - 12 iulie 1898 și 3 septembrie - 11 octombrie 1900 nu a apărut. Din data de 12 octombrie 1900 poartă subtitlul „Organ al partidului naționalist”. Ultimele două numere au apărut la 18 ianuarie și 22 februarie 1901.

„Istrul” pornește cu un articol-program foarte consistent, în care se reflectă situația Dobrogei la acel moment. Iată câteva dintre ideile enunțate:

„Puțini la număr, aproape lipsiți de orice cultură și neprimind niciun ajutor din partea fraților noștri din țară, pătrând încă tradiția trecutului măreț al neamului, ne-am luptat împotriva tendințelor cotropitoare ale streinului și

grație amintirilor trecutului care constituiau puterea noastră am reuși a ieși învingători în luptă.

[...]

Crezând că din momentul în care tricolorul român fâlfâie în Dobrogea, visul nostru s'a împlinit, n'am știut să ne dăm seama de datoriile ce ne incumbă și am neglijat cu desăvârșire a ne pregăti pentru o nouă luptă al cărei rezultat să fie urma să fie asimilarea acestei provincii la patria mună.

[...]

Da, după nouăsprezece ani de amortire ne-am trezit, am înțeles că unirea face tăria și că ori-ce bun se câștigă prin muncă și de aceea vom lucra fără preget spre a dobândi local ce ni se cuvine și a dovedi lumii întregi că suntem de fapt stăpâni acestei provincia care a fost și este și va fi românească.

Pentru aceasta avem multe de făcut.

Cu cât însă munca va fi mai grea, meritul va fi mai mare.

Trebuie să ne afirmăm pe tărâmul politic. Să ne emancipăm pe tărâmul economic și să propășim pe cel cultural”¹.

Articolul-program vorbește despre o condiție foarte modestă a orașului, după „asimilarea la patria mună”, dar credem că nu este lipsită de interes și o privire mai atentă la situația orașului, așa cum era văzut de călători, în secolul al XIX-lea, spre a avea o mai bună înțelegere a ceea ce se aștepta de la administrația românească.

De exemplu, Alfred de Caston², care era un bun scriitor și observator al realității, călătorește pe la 1877 pe Dunăre, alături de consulul rus și soția acestuia. În cartea *Voyage dans Dobroudcha*³, vorbește și despre Tulcea, unde se oprește la Hotelul „Turcia”, dar se plânge că nu poate să își procure „o ceașcă de ceai sau un pahar de cognac”, vorbind de condiții dintre cele mai modeste de viață în oraș.

Malacologul Ion P. Licherdopol a călătorit la Tulcea în 1900, în drum spre Delta și, la rândul său, evocă un oraș modest, fără dezvoltare economică, a cărui activitate de bază era pescuitul.

Pe la începutul secolului al XX-lea, N. Iorga a văzut la Tulcea prăvălii bulgărești, grecești, evreiești, iar în cafenele „se înșiră pe scaune unele lângă altele căciuli bulgărești, căciuli mocănești, pălării țărănești, pălării orașenești,

¹ „Istrul”, nr. 1, 11 ian. 1898, p. 1.

² Antoine Aurifeuille (1821-1892), pe numele său real, autointitulat „viconte de Caston”, este un personaj în a cărui biografie au rămas multe necunoscute; fost elev al Școlii Politehnice, fost prestidigitator, membru al Societății oamenilor de litere, a scris câteva cărți din domenii variate, între care matematica sau lingvistica. Alfred de Caston este și autorul lucrărilor *Musulmans et chretiens*, vol. I-II., Constantinople, 1874 și, respectiv, *Bucharest pendant la guerre*, Bucarest, 1878.

³ Bucarest, Imprimerie Thiel & Weiss, 1879.

fesuri turcești, turbane tătarești, și hainele corespunzătoare, într-o târcată expoziție etnografică”⁴.

Englezul W. Beatz-Kingston, care a văzut Tulcea în jurul anului 1874, crede că așezarea avea aproximativ 20.000 de locuitori, iar orașul pitoresc, „în stradele căruia te plimbi noaptea cu cavasul care duce înainte felinarul”, are un aer cu totul cosmopolit dat de varietatea etnică a cetățenilor lui⁵.

Baronul Daniel d’Hogguer⁶ a realizat o importantă cercetare economică a ținutului în 1878 și a constatat că la Tulcea comerțul era dominat de negustorii locali, care „tratau direct cu sătenii”. Ei mergeau din localitate în localitate și cumpărau lână, piei, grâu, brânzeturi, ba îi mai și împrumutau pe țărani să își poată continua producția și, astfel, se creau legături pe mai mulți ani. În anul 1876 comerțul Tulcei se ridicase la 5.080.000 de lei la export și 4.000.000 la import. Se exportau grâu și brânzeturi în Anglia și Turcia, în Rusia lână, pește și icre, în Franța se cereau grâu și lână, iar în celelalte provincii istorice românești pește și combustibili; spre Austria mergeau lână și secară, iar spre Olanda, Grecia și Italia, grâne. Același d’Hogguer continua: „Industria din orașul Tulcea și din toată Dobrogea este încă nulă, însă abundența materiilor prime și calitatea acestora ar putea facilita rapida dezvoltare a unei industrii, cu concursul unui guvern luminat”⁷.

Acesta era contextul economic și social în care evolua Tulcea la sfârșit de secol XIX și început de secol XX și pe care ziarul „Istrul” îl va surprinde cu mare exactitate⁸.

În cele ce urmează, vom lua în discuție câteva din preocupările cele mai importante ale ziarului, în paginile căruia se vorbea atât de mult de necesitatea intensificării dezvoltării economice și modernizării județului, dar și de propășirea intelectuală și spirituală a locuitorilor lui.

Numirea lui Ioan Nenițescu⁹ în funcția de prefect al județului Tulcea, de către guvernul Dimitrie A. Sturdza, urma să aducă o mână forte în Dobrogea, în locul lui Alex. Pencovici, considerat că nu a îndeplinit cerințele acestei funcții, într-o etapă extrem de importantă în evoluția

⁴ *Apud* C. Cioroiu, *Călători la Pontul Euxin*, București, Edit. Sport-Turism, 1984, p. 109.

⁵ *Ibidem*, p. 181.

⁶ Ofițer în armata prusacă.

⁷ *Apud* C. Cioroiu, *op. cit.*, p. 225.

⁸ Pentru referințe la ziarul „Istrul” vezi și publicațiile „Constanța”, 6, nr. 237, 18 ian. 1898, p. 3 și „Vocea Dobrogei”, 1, nr. 11, dec. 1897, p. 2.

⁹ Cunoscut până la acea dată mai mult ca publicist și poet, Ioan Nenițescu (n. 11 apr. 1854, Galați - d. 23 feb. 1901, Buzău) a obținut un doctorat în filosofie la Leipzig (1887); a editat revista „Țara Nouă” (1878); a fost și deputat de Covurlui (1888). A ocupat funcția de prefect al județului Tulcea în perioada 17 iunie 1897 - 24 august 1900. Ulterior va fi și prefect al județului Constanța, între 23 august și 6 noiembrie 1900.

județului. Iată de ce, așteptările pentru Ioan Nenițescu erau foarte mari, iar ziarul „Istrul” îl susține pe toată durata mandatului său de prefect, considerându-l a fi „providențial” pentru destinele Tulcei. Într-adevăr, sub conducerea sa au avut loc schimbări importante atât în domeniul economic, cât și în structura unităților destinate educației. Astfel au fost înființate patru școli primare complete, o școală secundară de fete, o grădiniță, iar gimnaziul local a fost transformat în liceu complet. Nenițescu s-a preocupat de cinstirea înaintașilor, în perioada sa fiind ridicat Monumentul reanexării și cel dedicat lui Mircea cel Bătrân¹⁰.

Toate aceste realizări vor fi punctate de ziarul „Istrul”, ai cărui redactori își exprimau adesea admirația față de energia pe care prefectul o depunea în toate acțiunile sale¹¹.

Nu toate ziarele tulcene din epocă erau de părerea că prefectii anteriori nu s-au ridicat la înălțimea așteptărilor și criticau ziarul „Istrul” că „aruncă prea multă tămâie în cădelniță” pentru Ioan Nenițescu și nu arată că și prefectii anteriori, Paul Stătescu, colonelul Gr. Sturdza, magistratul C.N. Toneanu, „au avut sentimente pur române și au lucrat românește”.

Susținerea elementului românesc, a colonizării cu români în oraș și județ, a fost o altă prioritate exprimată curent în articole consistente, alături de acordarea de drepturi românilor și încetarea situației lor de inferioritate în fața altor etnii. În nr. 5 din 25 ianuarie 1898 ziarul publică petiția pe care locuitorii de origine bulgară au adresat-o Regelui, în care se plâng de persecuții. Petiția fusese publicată de ziarul bucureștean „Dreptatea”. „Istrul” consideră că este o încercare de a-l înșela pe Majestatea Sa și ia atitudine în acest sens. Se deplânge faptul că ziarele din Capitală se fac „a neaude, nea vede” și iau apărarea petiționarilor.

Scoaterea din izolare a Tulcei, prin construirea căii ferate Tulcea-Medgidia, era considerată una dintre condițiile esențiale ale dezvoltării ulterioare a orașului, în contextul în care, în cei peste nouăsprezece ani de la integrarea Dobrogei între granițele românești, nu au fost făcute prea multe eforturi de a îmbunătăți esențial comunicarea cu județul Tulcea. Pe tot parcursul articolului din 15 ian. 1898 (*vide infra*) vor exista numeroase referiri comparative cu județul Constanța, fapte semnalate și în alte materiale. Ochii tulcenilor erau ațintiți spre Constanța, căci se simțeau oarecum frustrați de faptul că deși zonă cu populație compact românească în trecut, spre deosebire de Constanța, administrația românească înclina balanța

¹⁰ Monumentul a fost ridicat în perioada 1900-1902

¹¹ Al. Alecu realizează un interesant portret moral și intelectual al lui Ioan Nenițescu în „Pontice”, mai 1939.

preferințelor spre județul de la Mare, investind mult mai mult decât în județul Tulcea.

„În ziua anexării¹², Dobrogea prin poziționarea ei geografică se afla mai depărtată de țară de cât statele limitrofe ca de pildă Rusia, Austria și Ungaria și aceasta din cauză că ne despărțea Dunărea care era tot de o dată și singura cale cu care puteam comunica cu restul țării.

Comunicația era oare-cum anevoioasă și mai ales în timpul iernei când de multe ori devenea chiar imposibilă.

[...]

Guvernul înțelegând că Dobrogea nu s-a putea considera ca definitiv anexată, până n'ar fi legată cu țara printr'o cale directă, cale pe lângă care aceasta era menită să dea un mare avânt comerțului nostru și să ne permită să creăm o marină națională, nu s'a dat înapoi de la niciun sacrificiu bănesc și a aruncat podul de peste Dunăre așa că din ziua aceea ne-am putut considera în mod definitiv stăpânii acestei provincii.

[...]

Acest județ (Tulcea, n.n.) situat la nordul Dobrogei și învecinat cu Rusia se află și astăzi izolat și aproape strein de țară de și locuitorii sei sunt în majoritate Români.

Dacă Constanța în timpul verei atrage elita societății bucureștene și o mulțime de lume venită din toate unghiurile țării așa că astăzi cu greu poți găsi un român cu dare de mână care să nu o fi vizitat, Tulcea a rămas pentru ei un oraș atât de necunoscut ca Pekinul.

Relațiunile comerciale între Tulcea și celelalte orașe din țară, afară de Galații, sunt foarte restrânse și dacă vorbind cu un Român de peste Dunăre'l întrebi dacă a fost la Tulcea, 'ți răspunde că n'a avut ce căuta căci e prea departe.

[...]

Din cele două traseuri ce se preconizează adică: Tulcea-Medgidia și Tulcea-Constanța, credem că cel d'înteu e preferabil și acestea din două puncte de vedere: unul că distanța dintre orașul nostru și podul de peste Dunăre va fi mai scurt (sic !) și al doilea, oferă avantajul că străbate întregul județ, pe cât timp dacă s'ar prefera traseul Tulcea-Constanța majoritatea comunelor din județ ar rămânea depărtate de calea ferată și deci în imposibilitatea de a se servi¹³.

Privirea generală asupra orașului Tulcea, dar și a județului, arată că, deși din punct de vedere geografic este unul dintre județele mari ale țării, iar potențialul său este demn de a fi luat în seamă, agricultura este singura

¹² Citatele respectă ortografia timpului.

¹³ *Calea ferată Tulcea-Medgidie*, în „Istrul, 1, nr. 2, 15 ian. 1898, p. 1.

ocupație care aduce un venit mai consistent prin exportul de cereale alături, desigur, de pescuit¹⁴. Industria este absentă cu desăvârșire, singurele „dotări” în acest sens fiind multe mori de vânt. Toate localitățile urbane au aspect pregnant oriental, iar în Tulcea singurele clădiri mai moderne sunt cazarmile, Palatul administrativ și Palatul Comisiunii Dunării¹⁵. Interesant pare astăzi faptul că, deși ziarul susținea cauza orașului Tulcea, Sulina este considerat „cel mai principal oraș al județului” datorită condiției sale de port la mare. Investițiile pe care Comisiunea Europeană a Dunării le-a realizat aici aduc mai multe avantaje în evoluția urbanistică a Sulinei, aspecte care sunt considerate superioare cu mult Tulcei, cu aer mai rural. Portul la mare valorează în ochii ziariștilor epocii mai mult decât portul la Dunăre.

„Istrul” susținea o continuă polemică cu ziarul bucureștean „Epoca”¹⁶, în contextul în care își dorea și afirmarea pe plan politic, nu numai economic și social. Un periodic tulcean, aparent cu o distribuție mai restrânsă, „ataca” politic, și nu numai, o solidă publicație bucureșteană care se arăta, la rândul-i, interesată de un „dialog” cu „Istrul”. Astfel se putea demonstra că și provincia cea mai îndepărtată de centru are un cuvânt de spus în problemele țării. Publicațiile locale erau în general extrem de interesate de evoluția Dobrogei, de drepturile locuitorilor ei, dar, rând pe rând, se aliniază la cauzele generale ale țării, astfel că ceea ce se întâmpla în Regatul României îi preocupa în aceeași măsură. De altfel, fiecare număr are corespondențe din țară și străinătate, arătând astfel că „îndepărtatul” ținut dobrogean este conectat la întreaga realitate.

A mai polemizat și cu ziarul „Straja Tulcei” (1 iun.1899 - 14 ian.1900), condus de Elefterie Nicolescu, publicație care inițial l-a sprijinit pe prefectul Ioan Nenișescu, dar, după două numere, a ocupat o poziție adversă.

Faptele zilnice ale oamenilor din oraș și din județ, precum și reclamele, reclădesc o lume a începutului de secol, cu preocupările, temerile și bucuriile unui loc în care se întâmplă ceva, în ciuda izolării. Tulcea respiră aerul începutului de secol XX cu modeste mijloace căci va fi necesar să mai treacă cel puțin un deceniu până să fie vizibile primele semne industriale mai consistente.

Un portret al orașului, și mai ales al locuitorilor lui, demonstrează caracterul unic al lumii dobrogene care s-a dezvoltat după propriile canoane

¹⁴ Un articol din nr. 80, 24 ian. 1899, consemnează înființarea unei asociații a pescarilor, numită „Delfinul”.

¹⁵ Este vorba despre Palatul Comisiunii Dunării de Jos.

¹⁶ Publicație fondată de Nicolae Filipescu, al cărui director politic a fost Grigore C. Peucescu, iar prim editor Barbu Ștefănescu Delavrancea. A apărut în anii 1885-1889, 1895-1916, 1918-1923, 1926, 1928-1939.

și reguli și tocmai de aceea atât de interesantă. Retragera în locuințe după înserare este, de exemplu, un reflex al vechilor temeri într-un ținut dominat multă vreme de fapte grele de tâlhărie. Arta nu e prea îndrăgită sau poate e privită cu neîncredere, iar complicatele „metode” de rezolvare a problemelor amintesc de Orient și Bizanț, deopotrivă.

„Orașul Tulcea are o populațiune de 20.000¹⁷ de locuitori, dar din cauza populații mărginașe în mare parte compusă din muncitori și locuitori rurali, iar restul populației sobră și escesiv de economă, se prezintă foarte monoton; îndată ce se înserează mai nimeni nu mai ese din casă. Vara merge lumea seara să asculte muzica militară în părcușorul din fața palatului administrativ, iar când trece pe aici câte o trupă de artiști, dacă nu intervin autoritățile să vândă biletele, teatrul rămâne gol.

Moravurile curioase ale locuitorilor Tulcei te face (sic !) să crezi că trăești în altă lume; oraș oriental, locuitorii sei au păstrat tot meșteșugul intrigilor bizantine, și continuă impulzați de câți-va agenți dușmani ai neamului român să defaima și să calomnieze din sistemă orice acțiune românească.

Principalul comerț al Tulcei este al cumpererei și vânzerei grânelor, al pescăriilor, și pe urmă al celor de furnizează manufacturele și colonialele atât în oraș cât și în județ¹⁸.

Consemnările ziariștilor, energia pe care aceștia o depun în susținerea cauzei dobrogene constituie, fără îndoială, cele mai clare dovezi ale dorinței naturale de emancipare economică și socială a ținutului.

Cu un nume ilustrativ, „Istrul” amintește istoria îndepărtată a Dobrogei. Important este faptul că publicația și-a propus crearea unei imagini realiste a Tulcei, tocmai pentru aceasta îi aduce orașului avantajul de fi văzut și astfel ajutat de autoritățile locale și mai ales de cele centrale.

Naționalist, în sensul susținerii drepturilor românilor, „Istrul” făcea parte din galeria vocilor naționaliste din epocă care simțeau nevoia unei astfel de dreptăți istorice.

Chiar dacă are o apariție scurtă, „Istrul” este un tablou fidel al epocii de sfârșit de secol XIX și început de secol XX într-un oraș și respectiv județ cu probleme specifice, ca de altfel întreaga Dobroge, care trebuie înțelese în contextul în care „zbaterea” într-o modernizare avea conotații în plus față de celelelalte provincii istorice.

¹⁷ În *Monografia orașului Tulcea. Trecutul, prezentul și viitorul său*, de T. Voicu, B. Cotovu și P. Constantinescu, Constanța, Institutul de Arte Grafice al ziarului „Dobrogea Jună”, 1928, se arată că în 1903 populația Tulcei era de 19.575 locuitori, 4.792 fiind români.

¹⁸ *O privire generală asupra județului Tulcea*, în „Istrul”, 1, nr. 6, 29 ian. 1898, p. 2.